

Suomen pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan periaatteet. Komiteamietintö 1994:5. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintö I. Helsinki 1994. 66 sivua.

Maahanmuuttopolitiikkaa koskeva keskustelu aktivoitui Suomessa 1980-luvun lopulla. Nousukauteen liittyvää työvoimapulaa suunniteltiin ratkottavan vapauttamalla työvoiman maahanmuuttoa. Pian kuitenkin havaittiin, että maaltamme puuttuu kokonaisnäkemys tavoiteltavasta maahanmuutosta. Keväällä 1990 Siirtolaisuusasiain neuvottelukunta julkisti mietintönsä "Suomi ja ihmisten liikkuvuus muuttuvassa Euroopassa" (kom.miet. 1990:46). Mietinnön ilmestyminen ajoittui taloudelliseen nousukauteen ja julkaisussa ratkottiin paljolti työvoimapulaan liittyviä ongelmia. Mietinnön kunnianhimoisena tavoitteena oli ottaa kantaa myös Suomen väestökysymykseen pidemmällä aikavälillä. Todettiin, että silloisella väestökehityksellä (luonnollisella väestönkasvulla yhdistyneenä positiiviseen muuttotaseeseen) maamme väkiluku laskisi seuraavien 60 vuoden aikana mahdollisesti neljään miljoonaan.

Mietinnön ilmestymisen jälkeenkin Suomen maahanmuuttopolitiikka oli edelleen kuin ajopuu – se selasi tapahtumasta toiseen kiivaan kansalaiskeskustelun saattamana. Suomen ulkomaalaispolitiikkaa ovat tällä vuosikymmenellä muovanneet mm. presidentti Koiviston inkeriläisnäkemykset, somalien ja kurdien "yllätykselliset" tulot Virossa Suomeen, entisen Jugoslavian alueen pakolaisille tehty poikkeuslaki jne.

Mietinnön keskeisenä tavoitteena on määritellä ne päämäärät ja suuntaviivat, joiden pohjalta on mahdollista ottaa huomioon uudet kehitysvaiheet. Mietinnössä on useita toimenpide-esityksiä, joiden tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kohtelua tasa-arvoperiaatteen pohjalta suhteessa kantäväestöön ja luoda hyvät edellytykset maahanmuuttajien sopeutumiselle suomalaiseen yhteiskuntaan.

Suomen väestökehitystä tarkastellessaan neuvottelukunta pitää kansallisena lähtökohtana sitä, että maamme väestö säilyy vähintään nykyisellä tasollaan ja on tästä tarvittaessa hallitusti kasvatettavissa. Samoin neuvottelukunta katsoo, että sosiaali- ja perhepolitiikan keinoilla aikaansaatavaa syntyvyyden lisäämistä tulee täydentää positiivisella, noin 10 000 henkilön muuttovoitolla.

Neuvottelukunta ei erikseen mainitse, mitkä ovat ne mahdolliset sosiaali- ja perhepoliittiset keinot, jotka saisivat aikaan väestönkasvua. Suomen kaltaisessa länsimaassa on tunnetusti vaikea perhepolitiikan avulla saada kantäväestön syntyvyyslukuja kasvamaan, joten tässä suhteessa kannanotto jää roikkumaan ilmaan.

Mietinnössä maahanmuutto nähdään myös resursseina, voimavarana. Komitea esitti kiintiöjärjestelmän luomista ohjaamaan työvoimapolitiista maahanmuuttoa. Ohjeellisten ja joustavien kiintiöiden puitteisella sellaisienkin henkilöiden, joilla ei ole työpaikkaa Suomessa tiedossa, olisi mahdollista saada työoluvat silloin, kun omaavat Suomen kannalta hyödyllisen taustakoulutuksen ja työkokemuksen. Julkaisussa onkin useita konkreettisia ehdotuksia ulkomaalaisten tietotaidon hyödyntämisestä. Esimerkiksi venäjänkielentaitoisia olisi rekrytoitava lähialueyhteistyöhön. Samalla voitaisiin työllistää entisen Neuvostoliiton alueelta tulleita.

Vaikka komitea onkin eräissä kannanotoissaan liberaalin maahanmuuton kannalla, esitetään toisaalta tiukennuksia vallitsevaan maahanmuuttokäytäntöön. Useassa kohdassa uusien menettelytapojen taustalla lienee pyrkimys sopeuttaa suomalainen menettely Euroopan Unionissa vallitsevaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä Unionissa turvapaikanhakemuksen sekä viisumin käsittelyn tekee tulevaisuudessa vain yksi valtio.

Pakolaispolitiikan linjarvedot ovat kirjan keskeisintä ja ehkä parhaiten perusteltua antia. Neuvottelukunta esittää, että Suomen nykyinen vuosittainen pakolaiskiintiö nostettaisiin 500:stä 1000:een ja että kiintiöpakolaisten valinnassa noudatettaisiin edelleen humanitaarista perustelua. Samoin mietinnössä korostetaan oikeansuuntaisesti sitä, että maamme tulee osallistua pakolaisuutta synnyttävien kriisien ennaltaehkäisyyn itse kriisialueilla.

Maahanmuuttajille suunnattavissa palveluissa komitea on ollut runsaskätinen. Paljon esitetään erilaisia asumis-, työvoima-, opetus-, sosiaali-, oikeuspalvelu-, tiedotus- ja tulkkauspalveluja. Esitykset jäävät kuitenkin täsmentämättä ja ovat siten lähinnä hurskaita toivomuksia.

Opetuspalvelujen kehittämisessä "maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen ja säilyttäminen on turvattava ja etenkin lasten oman äidinkielen opetus on turvattava". Komitea toteaa aivan oikein, että maahanmuuttajalapsen eivät ole tasa-arvoisia koulutuksen suhteen, koska vain pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden lapsille voidaan järjestää valmistavaa opetusta omassa ryhmässä. Tämä resurssi olisi ulotettava koskemaan myös muita maahanmuuttajalapsia.

Kokonaisuutena ottaen mietintö on selvä edistysaskel suomalaisen maahanmuuttopolitiikan saralla. Se ei anna paljoakaan konkreettista, mutta toisaalta sen perusteella on helppo ryhtyä luomaan täsmällisiä esityksiä. Näitä toimenpide-esityksiä suomalaisilta poliitikoilta odottavat viranomaisten ohella myös itse maahanmuuttajat.

Ismo Söderling

Luokan kynnyksen yli. Ruotsinsuomalaiset kirjoittavat kouluhistoriaa. Toimitus: Erkki Vuonokari, Juhamatti Pelkonen. Ruotsinsuomalaisten arkisto. Gummerus, Jyväskylä 1993. 287 s.

Ruotsissa muutaman viime vuoden aikana perustetut suomenkieliset vapaakoulut ovat pitkällisen ja ristiriitoja sisältäneen kamppailun tuloksia. Suomalaisiirtolaiset, ruotsinsuomalaiset opettajat ja vanhemmat voivat syystä ottaa osan siitä kunniaista, että Ruotsin koululaitos on nykyisin niinkin monikulttuurinen ja suvaitsevainen kuin se on.

Ruotsinsuomalaisten kouluhistoriaa valottava kirja *Luokan kynnyksen yli* piirtää kuvan myös siirtolaisten omaa asemaa ruotsalaisyhteiskunnan osana koskevista uudelleenarvioinnista. Kehitys on kulkenut sulautumisesta kohti aktiivista kaksikielisyyttä ja -kulttuurisuutta ja oman vähemmistöidentiteetin muotoutumista. Saman kehityskaaren rinnalla on kulkenut tie äidinkielisestä tukiopetuksesta ruotsalaisluokissa suomenkielisiin luokkiin ja omiin ruotsinsuomalaisiin kouluihin.

Varsin monen kynnyksen yli on todellakin jouduttu kulkemaan, ennen kuin on päästy nykytilanteeseen. Ensimmäinen suomenkielinen ns. vapaakoulu perustettiin Tukholmaan vuonna 1990, minkä jälkeen ruotsinsuomalaisia kouluja on noussut puolenkymmentä lisää. Monia uusia on perusteilla.

Voimakkaimman siirtolaisuuden alkuaikoina 1960–70 -luvulla siirtolaiskoulutuksen johtavana periaatteena oli kielellinen sulauttaminen, assimilaatio. Niinpä ruotsalaiset opettajat neuvoivat maahanmuuttaneita suomalaisvanhempia puhumaan lapsilleen ruotsia, vaikka sanakirjan avulla. Vanhemmat itsekin uskoivat varsinkin laajamittaisesti, että vain nopeasti sopeutumalla ja kieltä vaihtamalla voi menestyä ja päästä eteenpäin ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Äidinkielisen opetuksen esteenä ei ollut pelkästään sulauttamiseen pyrkivä virallinen koulutuspolitiikka vaan myös suomalaisten omat asenteet.

Vielä 1970-luvun alkupuolella pidettiin vähemmistö- ja kaksikielisyytuskijoi, jotka toivat esille äidinkielen merkityksen myös ruotsin kielen oppimisen edellytyksenä, ”rohkeina” ja radikaaleina, ruotsalaisviranomaisten mielestä jopa kansalliskiihkoisina. Yhteiskunnassa vallitsevat arvostukset olivat niin paljon vaikuttaneet suomalaisväestöön, että jopa eräisiin suomalaisseurojen kokouksiin – joissa itsekin olin mukana – osallistuneita äidinkielisen koulutuksen ja vähemmistöoikeuksien puolestapuhujia pidettiin kansankotia

repivinä ”similiteinä” (aikaansa edellä olleen Arturi Similän ajatusten kannattajina).

Muutos oli kuitenkin varsin nopeaa, kuten Markku Peura artikkelissaan kuvaa. Säädettiin ns. kotikielilaki, ja suomalaisseurat olivat 1970-luvun loppupuolella yhdessä suomalaisten opettajien kanssa kärkijoukossa äidinkielistä opetusta vaatimassa. Kuvaan tulivat mukaan vähemmistöpoliittiset painotukset ja siirtolaisvanhempien laajamittaisempi aktivoituminen koululakkoineen 1980-luvulla. Tähän aktivoitumisen ajanjaksoon liittyvät useimmat kirjan artikkeleista. Siitä siirtolaissukupolvesta, joka kävi ruotsalaisen koulun 1950–60 -luvulla, ei ole paljoa kirjoitettu. Arvokasta onkin, että kirjaan on saatu mukaan tuon ajan äidinkielenopetuksen esitaistelijan, Anna-Loviisa Inkisen kokemuksia.

Ruotsinsuomalaisten toimittama kouluhistoria on hyvin monilaineinen teos. Kirjoittajina on entisiä ja nykyisiä oppilaita, opettajia, vanhempia sekä muutama siirtolaisstutkijakin. Mukana on myös valokuvia, oppilaiden piirustuksia sekä kotikielenopettajan arkea esittelevä sarjakuva.

Kuten ymmärrettävää onkin, omakohtaisia kuvauksia laatineet oppilaat edustavat enemmän tai vähemmän sulauttamaan pyrkineen koululaitoksen parasta antia. He kaikki ovat ainakin jotenkin onnistuneita, selviytyjiä. Syrjäytyneet, keltasta pudonneet puuttuvat. Jääkin kaipaamaan tietoa siitä, miten aiemmin pakkosulautettujen koululaissukupolven on käynyt. Eräistä opettajien ja vanhempien kirjoituksista voi ainoastaan päätellä, miten kipeä on ollut suomalaisuutensa ja suomen kielen kieltämään joutuneiden kohtalo puolikielisinä ja juurettomina.

Ruotsinsuomalaisen koulukysymyksen kehitys on esimerkki maahanmuuttajaryhmän tietoisuuden asteittaisesta heräämisestä. Esimerkki siitä, miten vasta kokemuksen kautta tiedostetaan oma vähemmistöasema. Tietä eteenpäin viltoittaa kirjan viimeinen luku, Tove Skutnabb-Kankaan selostus vähemmistöskoulutuksen malleista. Monet niistä saattavat vaikuttaa nykypäivän arkitodellisuutta vasten utopioilta (vaikka ne ainakin kokeilunla ovatkin osoittaneet toimivuutensa). Toisaalta: miten utopistisia olisivat olleet vaatimukset suomalaisista kouluista Ruotsissa 1970-luvun alussa?

Ruotsinsuomalaisten kokemuksista on varmasti hyötyä myös Suomeen muuttaneiden vieraskielisten lasten kouluopetusta suunniteltaessa. Suomen kouluissa *Luokan kynnyksen yli* -teos sopii hyvin käytettäväksi kansainvälisyyskasvatuksen oheismateriaalina.

Pertti Toukomaa

Sven Tägil (red.): *Den problematiska etniciteten. Nationalism, migration och samhällsombildning*. Lunds universitet, CESIC Studies in International Conflicts, nr 10. Lund University Press, Malmö 1993. 211 s.

Ordet etnicitet används så flitigt att det närapå tömts på innehåll. Den positiva sidan av begreppets flitiga användning är att det lyfter fram behovet av tolerans och förståelse för den kulturella mosaiken i dagens samhälle. Det negativa är att från majoriteten avvikande kulturer exotiseras överdrivet, vilket kan leda till social och kulturell isolering.

Efter det andra världskriget försökte man sopa etnicitetsfrågorna under mattan; modernismens tidevarv skulle göra den irrelevant. Så gick det emellertid inte. I USA började man sedan tala om etniska relationer i stället för rasrelationer. Terminologin var också användbar för att beteckna problem som uppstod med avkoloniseringen av tredje världen. Antropologiska forskningsmetoder hade redan tidigare börjat tillämpas även på de västerländska industrisamhällena, och termerna etnicitet och etnisk grupp började ersätta termer som nationer, nationaliteter och folkgrupper.

Den intressanta CESIC-antologin *Den problematiska etniciteten* är redigerad av professor Sven Tägil. I den första uppsatsen, "Nationer och nationalism: Teoretiska och empiriska aspekter", diskuterar Rune Johansson nationalism och statsbildning i historiskt perspektiv. Analysen faller tillbaka på ett stort antal exempel, historiska och samtida, vilket ger diskussionen bredd och djup. Johansson förkastar tanken att ekonomiska faktorer skulle vara någon förklaring till konflikter med nationella förtecken. Nationalism föder nationalism och i ett läge där de nationella relationerna inom eller mellan staterna blivit inflammerade finns det en tendens att tolka allt agerande i nationella termer. De historiska kopplingarna till dagens situation är särskilt intressanta; enligt Johansson är en paneuropeisk eller panarabisk identifikation i princip möjlig, men detta minskar inte konfliktmöjligheterna, det innebär bara att konfliktobjekten ändras.

I kapitlet "Från deporterade klassfiender till etniska flyktingar", sätter Klas-Göran Karlsson in migrationsprocesserna i Sovjet och de postkommunistiska staterna i ett historiskt sammanhang. Det är mycket intressant att ta del av de rön Karlsson gjort. Under stalintiden karakteriserades den storskaliga och samtidigt olikartade migrationen av den hårt centraliserade sovjetstatens po-

litiska, militära och ekonomiska behov och krav, och också under Brezjneveran reglerades migrationen starkt. Sedan mitten av 1980-talet har utvecklingen varit den motsatta, en både inre och yttre migration har varit en bestämmande faktor för en osäker, av den etniska faktorn beroende politik. Utom migrationen i det östslaviska kärnområdet, kommer de migrationsströmmar som rör sig över statsgränser i det forna Sovjetunionen att bestämmas av diskriminering, hot och konflikter, konkluderar författaren.

Den mest underhållande delen i antologin är Kristian Gerner's "Från Gorbatsjov till Gorbatschow. Etnisk identitet, alkohol och desintegration i Sovjetunionen". Gerner lyfter fram alkoholvanorna som en av faktorerna bakom Sovjetunionens sönderfall och relaterar dessa till såväl etniska som politiska faktorer. Då Gorbatsjov började med sin antialkoholkanpanj fick den för de icke-ryska folken en etnisk färgning, den uppfattades som ett uttryck för Moskvas förtryck. Detta förstärkte de redan existerande tendenserna till etnicisering av politiken, vilket slutligen ledde till Sovjetunionens upplösning!

Jugoslavien är det tydligaste exemplet på vad de etno-nationella krafterna kan orsaka. Kerstin Nyström analyserar den tragiska konflikten i kapitlet "Kriget i Bosnien-Herzegovina: Inbördeskrig och krig mellan Kroatien och Serbien". Jugoslavien upphörde att existera som stat 1992, och följderna var värst i Bosnien-Herzegovina, där den etniska situationen varit mest komplicerad. Den bosniska konflikten har en lång och invecklad bakgrund, som Nyström utreder. Analysen omfattar såväl de etniska som de sociala, ekonomiska och politiska bakomliggande faktorerna. Studien pekar på att samhällsstrukturen i Bosnien-Herzegovina inte utgjorde något hinder för att de olika folkgrupperna skulle ha kunnat fortsätta att leva i fred med varandra, det fanns en tradition av interetniskt umgänge. Kriget i Bosnien-Herzegovina var till väsentlig del ett krig mellan två stater, Serbien och Kroatien.

Det klassiska problemet med antologier är att få de olika bidragen att bilda en helhet; ofta får de karaktären av smörgåsbord, där var och en kan plocka för sig. *Den problematiska etniciteten* är en medelväg. Antologins titel är emellertid litet missvisande eftersom tre av fem avsnitt handlar om Östeuropa utan att detta nämnas i titeln. Ett avsnitt om etnicitetsfrågor t. ex. i EU-länderna eller i tredje världen skulle ha försvarat sin plats.

Forskningsrapporten håller hög standard och förtjänar en större spridning än vad den troligen kommer att få pga. sin anspråkslösa utformning. Den rekommenderas varmt för alla som vill få reda på vad som verkligen har skett och sker i Östeuropa.

Krister Björklund

Saapuneita julkaisuja/ Publications received

Muuttoliike/Migration

- Borevi, Karin:** Invandrarbyrån i Uppsala. En studie av en förvaltnings framväxt. Projektet "Pluralismens gränser och möjligheter i ett mångkulturellt samhälle". Delrapport 3. Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet. Uppsala 1993. 57 s.
- Fischer, Peter A.; Straubhaar, Thomas:** Personen-freizügigkeit und Ökonomische Integration: der Nordische Arbeitsmarkt als Vorbild für Europa? Institut für Wirtschaftspolitik, Universität der Bundeswehr Hamburg, Diskussionsbeiträge Nr. 37. Hamburg 1993. 25 s.
- Hallitse mattomasta maahantulosta hallittuun vastaanottoon – Suuntaviivoja toiminnalle.** STM:n monisteita 1992:18. Sosiaali- ja terveysministeriö, Pakolaistoimisto. Helsinki 1992. 21 s.
- Hannula, Reino Nikolai:** An Album of Finnish Halls. Finn Heritage. USA 1991. 166 p.
- Hyltenstam, Kenneth & Kuyumcu, Eila:** Språk – invandrare – arbetsmarknad. Arbetsmarknadsdepartementet. Stockholm 1991. 82 s.
- The Immigrant's Guide to Education in Finland.** National Board of Education. Helsinki 1993. 100 p. (Also in Russian/Myös venäjänkielisenä.)
- Invandring, forskning, politik.** En vänbok till Tomas Hammar. CEIFO, Stockholms universitet. Edsbruk 1993. 256 s.
- Juntunen, Marko:** Miten avioliittosiirtolaisuus syntyi? Marokkolaisten nuorten miesten siirtolaisuuden tausta ja siirtolaisuutta muovaavat sosiaaliset mekanismit. Kulttuuriantropologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, 1993. 111 s.
- Kenttähaali 50 vuotta, 1944–1994.** Finnish Worker's Educational Club. Lake Worth, Florida 1994. 43 p.
- Kronqvist, Eeva-Liisa:** Kaksi kulttuuria – yksi perhe. Kasvatustieteen laudatur-tutkielma. Oulun yliopisto, 1990. 102 s.
- Laari, Outi Katariina:** "Oma kansa" ja "muuta väkeä". Miten ulkomaalaiset sopivat Suomeen suomalaisten mielissä? Sosiologian pro gradu. Helsingin yliopisto, 1993. 125 s.
- Metiäinen, Aappo; Kurko, Kaarlo (toim.):** Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuistojulkaisu, sanoin ja kuvin. Helsinki 1960. 137 s.
- Mustonen, Kati:** Brysselissä työskentelevien suomalaisten ekspatriaattien sopeutuminen. Turun kauppakorkeakoulu, liiketaloustiede: kansainvälisen markkinoinnin tutkielma. Turku 1994. 125 s.
- Nerweyi, Faik:** Kurdit. Sosiaali- ja terveysthallitus. Helsinki 1991. 77 s.
- Nestler, Zsafia:** 6 år av flyktingmottagande. En utvärdering 1985–1990. Upplands Väsby kommun, 1990. 133 s.
- Nuutinen, Antti:** Peruskoululikäisten pakolaisopetuksen kehittäminen Suomessa. Sosiaali- ja terveysthallituksen pakolaistiedotuksen raportteja 1/1991. Helsingin opettajankoulutuslaitos, kasvatustieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsinki 1991. 122 s.
- Nyberg, Eva:** Ankomsttiden. En studie av invandrarfamiljers första tid i Sverige. Stockholms läns landsting, omsorgsnämnden. Stockholm 1986. 126 s.
- Nyberg, Eva:** Att påbörja en ständig resa. Om invandrarfamiljers kulturella relationer. Stockholms läns landsting, omsorgsnämnden. Stockholm 1989. 190 s.
- Opettajain opas.** Suomen Pakolaisapu r.y. Helsinki 1994. 30 s.
- Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden infektio-ongelmien ehkäisy.** STM:n monisteita 1993:6. Sosiaali- ja terveysministeriö, Pakolaistoimisto. Helsinki 1993. 16 s.
- Pakolaistyö – sosiaalityön uusi maailma.** STM:n monisteita 1992:20. Sosiaali- ja terveysministeriö, Pakolaistoimisto. Helsinki 1992. 17 s.
- Punamäki-Gitai, Raija-Leena:** Political Violence and Psychological Responses. A Study of Palestinian Women, Children and Ex-prisoners. Tampere Peace Research Institute, Research Reports No. 41, 1990. Jyväskylä 1990. 59 p.
- Räty, Minna:** Monikulttuurien työyhteisö – ammatti-identiteetti koetuksella. Ulkomaisten ja suomalaisten opettajien kokemuksia kulttuurien kohtaamisesta työyhteisössä. Sosiaalipolitiikan pro gradu. Turun yliopisto, 1993. 80 s.
- Schildt, Mila och Runeberg, Arne (red.):** Finlandsbarnen i Danmark. Söderström & C:o förlagsaktiebolag. Helsingfors 1960. 234 s.
- Soininen, Outi Tellervo:** Turun seudun pakolaisten asema työmarkkinoilla ja koulutuksessa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, 1993. 96 s.
- Suomen pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan periaatteet/Principer för Finlands flykting- och migrationspolitik.** Komiteanmietintö/Kommittébetänkande 1994:5. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintö I. Helsinki 1994. 66 s.
- Suvaitsevaan Suomeen.** Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan (PAKSI) toimintaohjelma rasismia ja muukalaisvihamielisyyttä vastaan. Helsinki 1994. 20 s.